

NASLOVNICA
SADRŽAJ
INTERVJU S POVODOM
KRITIKA I...
MANIFESTACIJE
ESEJI
i.. Džambić Anđelković L.J. Krvavi performans
i.. Jurčević Z. Dobri duh Zagreba
i.. Gajin I. Müllermašina
i.. Serdarušić Z. Dionizijev festival
i.. Milinović M. Glazbene igre s pjevanjem
i.. Kuhar R. Holoart i virtualni prostor
MEĐUNARODNA SURADNJA
IZDAVAČKA DJELATNOST
ERASMUS
ZBORNICI

Zorica Jurčević, prof.

zoricaafx@gmail.com

Dobri duh Zagreba: Psihoanalitički pristup Valentinu Knezu

Sažetak: Rad istražuje uzrok i smisao simptoma neurotičnog ponašanja jednog od najpoznatijih likova hrvatske kriminalističke književnosti, temeljeći istraživanje na traumi predodređenog identiteta imenom, odnosno sferi nespješnosti i nezadovoljene seksualnosti iz koje se razvijaju nagoni prema smrti. Valentin Knez tako iz položaja detektiva i kastrirana muškarca postaje zločinac i potentni muškarac, ostvarujući time pridani identitet *kneza*, onoga koji preuzima i ima vlast, no samo u prividnoj stvarnosti. Prikazat će se stoga kako je opsesija zločinom samo simptom nespješnih nagona prema seksualnom zadovoljstvu, ostvarenog konačno u sadističkoj (a istovremeno mazohističkoj) penetraciji sjekirom u Drugoga. Cilj je rada istražiti lik Valentina Kneza kroz njegovu opsesiju zločinima, temeljeći istraživanje i rezultate na otkrivanju mogućih uzroka nastanka njegove psihoze i njegova razvika u ubojicu. Stoga će naglasak biti na nespješnim nagonima koji ga pokreću, prvenstveno na teretu imena i neurotičkim simptomima kao zamjenama seksualnog zadovoljstva.

Ključne riječi: *identitet, manjak, mazohizam, nespješno, sablasno, seksualno.*

Uvod

Pripovijetka *Dobri duh Zagreba* prikazuje ličnost čija opsesija statistikom zločina odmah na početku sugerira poremećenost, neuravnoteženost, odnosno opsesiju kao simptom nespješnih duševnih radnji. Naracija tako konfigurira lik kao onoga koji je suprotan vlastitom imenu te se imenovanje stoga, kao što će rad prikazati, javlja kao jedan od nespješih tereta. Sam lik ne zna otkuda se i zašto javilo zanimanje za statistiku zločina, odnosno njegova svijest ne prepoznaje uzrok niti smisao simptoma, no grozničavo radi kako bi opstala – postigla smisao svoga postojanja. Sama preobrazba lika iz "detektiva" u zločinca pokazatelj je upravo sfere nespješnosti – nespješnog nagona prema smrti kao simptoma tereta vlastitog imena u titulu *kneza*, ali i pokazatelj potisnutih seksualnih želja. On zaista nespješno popunjava svoju ulogu kneza kao vladara, provodeći vlastitu ideologiju o društvu bez zločina na način kojim je to vladarima dopušteno činiti – terorističkim činom koji mu pribavlja

zadovoljstvo i potenciju. Opravdavajući svoju opsesiju, a kasnije i zločin, ljubavlju i nužnošću, njegov ego stvara vlastitu stvarnost – privid, gdje on doista postaje *duh*, sablast samoga sebe.

Predodređenost imenom

Imenom *Valentin Knez* zasigurno se unutar naracije sugerira predodređenost njegove ličnosti. Latinski *valentius* (< *valens*) znači "koji je zdrav, jak"^[1] te se stoga već u samom imenovanju nameće ironijski pristup njegovoj ličnosti koju naracija obilježava kao suprotnu od imena. Pavličićev *Valentin* tako nije zdrav, on nije u duševnoj ravnoteži i nije u ritmu jer ga zapravo nikada nije niti postigao. Također, on nije niti jak, kao što bi mu ime sugeriralo, dapače, naracija ga opisuje kao lik koji je "slab i sam"^[2]. U rečenici: "Također, nije se sjećao kako se opredijelio baš za vođenje evidencije zločina i nesreća, pogibija, ubojstava, gaženja, klanja, davljenja i gušenja"^[3] otkriva se kao lik kojega otpočetak pokreće nagon prema smrti, nasilnoj smrti, ali koji ne razumije otkud takav interes: "Jer, nije on bio čovjek očaran kriminalistikom, niti poklonik detektivske literature"^[4]. Njega stoga, nespješno, otpočetak pokreće zlo i narcizam u kojemu *ja* želi postići ili vratiti svoju (nad)moć, pripisanu i u titulu *Knez*, dok je sve prekriveno zaboravom – simptomom nespješnih težnji. Upravo nespješni nagoni istovremeno prema smrti i samoodržanju postaju simptomi njegove duševne bolesti (opsesije) koja seže, kako i sama naracija kaže, u samo djetinjstvo – doba infantilizma, koje Freud izjednačava upravo počecima zla^[5].

Valentin Knez tako izvršava naloge ne znajući stvarnu motiviranost svojih činova, koji su produkt nespješnih duševnih procesa, dok svijest motiviranost opravdava osjećajem potrebe vraćanja duga društvu. Svijest prepoznaje potrebu, ali ne zna otkuda ta potreba zapravo dolazi i zbog čega je nastala, jer to ostaje u nespješnom. Smisao simptoma ("otkuda" i "zbog čega") njemu je nepoznat. Stoga, iako je svjesno počinio zločin, činjenica da ga opravdava govori da simptomi nisu izašli iz sfere nespješnog, odnosno da njime upravlja nagon prema smrti kao simptom te sfere.

Njegovo *ja* obilježeno je tako već imenom kao teretom "zdravlja" i "moći" koje pokušava ostvariti, kao što sam tekst kaže, vraćajući "svoj dug društvu". Atribucija riječju "svoj" ističe ponovo osjećaj tereta, no istovremeno njegov nespješni smisao. Čini se stoga da se upravo u imenu kao teretu on predstavlja kao *manjak* koji iz sfere nespješnog upravlja njegovim nagonima. On je manjak vlastitog imena, jer nije niti zdrav, jak niti je vladar; manjak koji je možda nastao upravo zbog imena kojega postaje svjestan u djetinjstvu, a koje naracija povezuje sa zaboravom - simptomom neuroze. Zaborav tako postaje potiskivanje koje ostaje u sferi nespješnoga, pri čemu se opsesija zločinima javlja kao simptom upravo tog potiskivanja, kao način zadovoljenja onoga što mu nedostaje u stvarnom životu.

Njegov zaborav izrazito je zanimljiv i zbog toga što pamćenje, odnosno sjećanje ukazuje na identitet osobe, a ako "osoba postoji toliko koliko se sjeća"^[6], onda je vidljivo da jedan dio njega uopće "ne postoji", jer je potisnut zaboravom: "*Valentin Knez* nije se ni sam sjećao kada se zapravo i zašto počeo baviti statistikom (...)"^[7]. Time postaje jasno da je on figura manjka i da se taj manjak pokušava nadomjestiti kako bi se ostvarila punina njegova identiteta, što nagovještuje i rečenica: "(...) da se bavi ljudima oko sebe što više može te da tako proživi što puniji život"^[8].

Već i sama sintagma "puniji život" nagovještuje njegov *manjak*, ponovo nastao teretom imena, te će upravo iz tog manjka posljedično nastati i njegov *višak*, koji će ga pretvoriti u ubojicu. Ako se ljudsko *ja* "podudara s onim što posjeduje"^[9], onda je jasno da *Valentin* kao *knez* ne posjeduje ono što bi trebao, odnosno da je njegovo *ja* zapravo privid moći koju mu daje statistika zločina. Njegovo *ja* tako jest zaista samo *duh* – privid onoga tko bi trebao biti. Odnosno, njegov je objekt žudnje zapravo popuna praznoga mjesta, onoga "što na mjestu objekta ostaje kao sablast"^[10]. Sablasni objekt jest upravo on sam kao figura manjka koja ponovo kroz sferu sablasnosti (statistikom zločina i zločinom) pokušava stvoriti željenu stvarnost pomaganja društvu. No rezultat je, naravno, ponovo sablast.

Stoga oduživanje društvu, što nije istovjetan sa svojim imenom i što ne ispunjava svoju društvenu ulogu i dužnost titule, stvara poremećenu strast prema statistici kao ostvarivanju predodređenoga identiteta onoga koji je jak i vlada te radi u korist zdravoga društva. Zdravo društvo, odnosno društvo bez zločina tako postaje njegova ideologija.

Može se dakle reći da je njegovo ime poput traume, frejdovske ozljede naneseu umu, ozljede koja ne prolazi i koju svijest ne može izbjeći, čime ime postaje trauma koja se pokušava zaboraviti, ali se uvijek vraća i ispoljava se u obliku opsesije. Odnosno, opsesivno ponašanje rezultat je osjećaja nedoraslosti identitetu "koji bi trebao biti" te se manjkavost identiteta pokušava nadomjestiti indirektno, putem istraživanja ljudskih odnosa, a ne njihovih ostvarivanja. Budući da se nije ostvario kao društveno biće, svijest opsesivno traži način kako bi ostvarila odnos s Drugim te time obznanila vlastito postojanje kao tjelesno biće, ne samo kao *duh*. Ime kao teret svijesti označuje tako traumu koja se iskazuje upravo u zaboravu početka opsesije, odnosno u nepotpunoj asimilaciji traumatičnog događaja shvaćanja manjka danog identiteta, koji je pokrenuo kompulzivni poremećaj opsesije pravilnostima i zakonitostima u kojima se njegovo sebstvo želi ostvariti. Njegova titula kneza pretpostavlja upravo pravila i zakone.

On iz odgovornosti i dužnosti prema Drugome (prema Zagrebu i Zagrepčanima) uistinu počinje vladati (fasciklima i izokrimama), da bi od slabog pojedinca u početku ("znao je da zločin nikako ne može spriječiti /ne samo zato što je slab i sam, nego i zato što se oni zbivaju neumitno/ (...)"^[11]) postao moćnikom ("Ipak, čutio se jakim, možda i jačim no prije, jer je znao da vrši svoju dužnost prema društvu, prema ljudima oko sebe i prema svome Zagrebu"^[12]) te time konačno ostvario identitet vlastitoga imena. On preuzima moć (*knez*) kako bi spriječio zločine i očuvao

društvo zdravim (*valentius*). Osjećaj dužnosti koju svijest prepoznaje kao *svoju*, iako naracija ne otkriva zašto, vidljiva je u sintagmama „svoju dužnost“ i „svome Zagrebu“, gdje se ističe odgovornost prema ljudima i posesija područja koju moraju imati vladari. Međutim, jednom kada ga zakonitosti i izokrine iznevjere, on počinje iznevjeravati i vlastite zakonitosti kao ljudsko (moralno) biće čije *ja* ne može dopustiti gubitak konačno dobivene vlasti i identiteta te postaje *knez* u doslovnom smislu te riječi – onaj čija prava vlast proizlazi iz smrti Drugoga, onoga koji nameće vlastite zakone. On tako doista postaje knez, nasljednik vlasti, nasljeđujući istu vlast onoga kojega ubija – vlast terora.

Seksualno zadovoljenje

Zanimljivo je promatrati Valentina Kneza iz perspektive seksualnosti kao uzroka njegova neurotična, opsesivna ponašanja. Sam tekst ističe kako je korijen strasti za statistikom "morao sezati čak u djetinjstvo"^[13], ali da se on ne sjeća točno kada. Ako je njegova opsesija simptom nečega što je izostalo^[14], onda je nešto izostalo upravo u djetinjstvu - dobu zaborava i nesvjesnog. Budući da Freud neurotičke simptome smatra zamjenom seksualnog zadovoljstva^[15], prikazat ću povezanost njegove opsesije i uskraćenih zadovoljenja seksualnih želja koje su potiskivanjem stvorile neurotičke simptome.

Naracija sugerira da u statistici on pronalazi zadovoljenje ("osjetio je (...) zadovoljstvo zbog vlastite pedantnosti i preglednosti svojega rada"^[16], a njegov je rad opisan riječima koje pomalo asociraju na potenciranje nastajanja (prvog) orgazmičkog iskustva: "Bilo je to nešto tako ново, tako poticajno (...) ideja se pokazala neobično plodnom (...), bila je (...) suviše primamljiva"; "I, opet isprva bojažljivo i nesigurno, a zatim sve odlučnije, sve je jasnije otkrivao da je ona (pravilnost, op.a.) golema, da je ona nešto bez čega bi - zaključio je na kraju - život bio nezamisliv"^[17]; "Rad se pomalo bližio kraju, knjiga je rasla, dokazni materijal bio je golem"^[18].

Također, grad je opisan kao živo biće (koji funkcionira poput mehanizma), te time pomalo asocira na ženu, odnosno ostvarivanje fantazmičkog, sablasnog odnosa sa ženom koji u stvarnosti ne postoji: "Volio je svoj grad i do njega mu bijaše najviše stalo"^[19], (...) "nego da je u živome tkivu grada, u njegovu tijelu, počelo dolaziti do preskakanja, trzaja i nervoznih tikova"^[20] (...) "jer je znao dao vrši svoju dužnost prema društvu, prema ljudima oko sebe i prema svome Zagrebu"^[21]. Grad kao muškarčev najvažniji objekt ljubavi, njegovo trzavo tijelo, i dužnost, odgovornost prema njemu uistinu asociraju na zaštitnički, ali i posjedajući odnos muškarca prema ženi. Nadalje, rečenica: "Nije smio ni pomisliti kako će izgledati Zagreb: posvuda krici, krv i prosuti mozak"^[22] kao da govori, u fantazmičkom obliku, o seksualnom, ali sadističkom, odnosu – nagovještajući i samoga Kneza kao sadista. Dug koji mora vratiti gradu tada postaje dug potencije njega kao dotad kastrirana muškarca.

Nadalje, i u rečenici: "(...) a sad je primijetio da je među tim crvenim otocima nekako uvijek jednaka udaljenost, da su uvijek slično raspoređeni na bijeloj stranici"^[23] možemo i crvene otoke povezati sa ženskim bijelim tijelom, grudima ili himenom, u čije prostore on ulazi samo u sferi sablasnoga. Zaokružujući zločin crvenom bojom, on stvara prostor u koji penetrira samo pogledom ili fantazijom te si time pribavlja zadovoljstvo, nadomještajući tako izostalo seksualno zadovoljenje u stvarnosti.

Jasno je da objekt ljubavi, objekt libidalnog zadovoljstva, u realnoj sferi ne postoji te je zadovoljenje libida moguće samo u sferi nesvjesnih seksualnih fantazija, koje naracija potencira i Knezovim voajerizmom: "Znao je točno svaku kuću gdje se odigralo ubojstvo (...) On je obilazio sva ta mjesta i imao je posve točan pregled"^[24] (...) "Zastajao je zamišljen pred prozorima kakve kuće u otmjenim, sjevernim dijelovima grada, znajući da će tu, istoga popodneva, neki muž zadaviti svoju ženu. Bila je to za nj velika kušnja (...)"^[25].

Nadalje, riječ *žena* spominje se samo unutar dvaju konteksta – žena kao žrtva muškarca i žena kao ubojica muškarca. Dok muškarac koristi ruke da ubije ženu (davljenjem), žena koristi "veliki kuhinjski nož", u psihoanalizi jedan od mnogih simbola penisa. U obama slučajevima muškarac je kastriran^[26], kao što je i sam Valentin Knez, a žena je objekt zadovoljstva obilježen ubojstvima. Stoga se može zaključiti da je Knezov nagon prema smrti nastao iz nezadovoljenih seksualnih želja, potisnutih u djetinjstvu, te se opsesija javila kao simptom, odnosno zadovoljenje onoga što mu u životu nedostaje. Teret imena samo se stoga nadovezuje na seksualnu nezadovoljenost – on je kastriran, impotentan muškarac te time manjak vlastitog imena kao identiteta.

Da je riječ o neurozama kao zamjenama seksualnog zadovoljstva može potvrditi i Knezova fiksacija na jedan objekt (ubojstva), u čemu Freud vidi komponente seksualnog nagona: a) nagon za osvajanjem, b) nagon za gledanjem, c) nagon za znanjem^[27], sve tri prisutne u liku Valentina Kneza. On istraživanjem statistike stvara znanje o zločinima koje ga nagoni da gleda prostor zločina, a zatim i da postane osvajač samog fiksiranog objekta, u čemu se pritom iskazuje i povratak libida na samo *ja*, odnosno narcizam koji postaje i izvor njegova ludila.

Stoga se istraživanje statistike može promatrati kao jedan seksualizirajući akt koji završava libidalnim zadovoljenjem, orgazmičkim ispunjenjem, što potvrđuje i sam tekst govoreći da se Knez osjećao "jakim, možda i jačim no prije", a sintagmom "novu držaljicu za sjekiru" potvrđuje se da je on nakon orgazma postao nov, potentan muškarac. Držaljica, naravno, asocira na muško spolovilo, koje je sve do tog trenutka bilo nezadovoljeno, kastrirano, a ulazi, penetrira u okruglu prazninu, "himen", sjekire te time postaje moćno i potentno – za zadovoljenje u ubojstvu, penetraciju u Drugoga.

U prilog tome treba spomenuti i da sjekiru asociramo uz šumu, a šuma je u psihoanalitičkom tumačenju "područje nesvjesnog, ispunjeno prijetećim nagonima (...) u šumi drijemaju demoni 'ida' "^[28], što se poklapa s identitetom Valentina Kneza.

Nadalje, činom guranja držaljice "dublje pod krevet", naracija sugerira da Valentin Knez drži svoju novoostvarenu potenciju i moć *u mraku*, kao nešto što bi trebao skrivati, bojeći se kazne. To ponovo ne samo da asocira na stid poremećenog seksualnog odnosa, kakvoga ostvaruje Valentin Knez, nego i ocrta prostor njegovog nesvjesnog kao sferu mraka iz kojega potječu nagoni prema smrti.

Preobrazba

Činom ubojstva on zapravo ispoljava svoj alter-ego, skrivajući ga u *mraku*, odnosno čineći ga nevidljivim - duhom, dok ne dođe novo vrijeme akcije, a istovremeno njegov ego nastavlja provoditi vlastitu ideologiju očuvanja društva: "Gurnuvši novu držaljicu za sjekiru dublje pod krevet, on provjeri mjesto akcije za tu večer, a zatim na novi fascikl poče pažljivo ispisivati naslov: ISPRAVCI RITMA."^[29]

Njegov ego postaje prejak i premoćan da bi priznao poraz onoga čemu je posvetio život. On stoga u svojoj svijesti ostaje neporažen zadržavajući "kneza", vladara, u sebi u obliku zločina opravdana ljubavlju. Od promatrača ritma, njegov ego postaje stvaratelj, negirajući nepredvidivost koja u njemu stvara paniku i tjeskobu, odnosno gubitak kontrole. Kako ne bi ostala bez kontrole i konačno ostvarene "knezovske" moći, svijest ("Valentinu Knezu je svijest grozničavo radila (...) "^[30]) želi izbjeći povratak na prethodno stanje i priznati uzaludnost vlastita postojanja, stoga stvara obrambeni mehanizam u obliku alter-ega kojemu zločin nije čin zla, nego čin ljubavi prema Drugome.

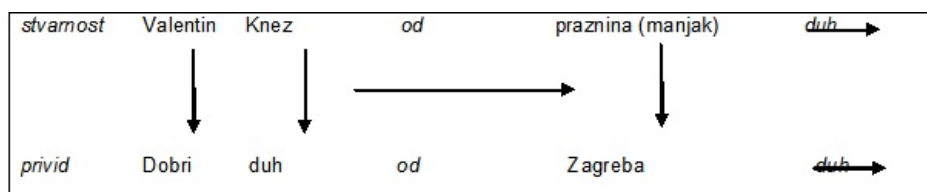
Misleći da time zadovoljava društvo, on zapravo zadovoljava sebe i svoje nagone poput kakva dionizijska božanstva koji pronalazi zadovoljstvo u provođenju vlastitih zakona utemeljenih na kulturi kažnjavanja i smrti. Upravo je kod Valentina Kneza vidljiva ta dionizijska demokracija^[31], gdje on kažnjava nemilosrdno one koji odbacuju hijerarhiju koju je on postavio (njegovo *ja* određuje kada će tko počiniti zločin, ne obrnuto) te koji istupaju iz njegova stroja zasnovana na pravilnostima. On postavlja pravila poput boga, a svatko tko se usudi biti izvan njih, kažnjen je životinjski, pri čemu se Valentin Knez potvrđuje kao čovjek kojega je ideja božanstva i moći svela na bezakonje životinjskog svijeta kojega pokreću nagoni, u ovom slučaju nesvjesni nagoni vlastitog opstanka, odnosno smrti Drugoga. I sve dok opstaje on kao vladar koji kažnjava "nepravilne", opstat će i njegovi podanici i njegov posjed.

Svijest vlastiti opstanak promatra kroz opstanak društva te je stoga potrebno ukloniti prijetnje koje bi od kultiviranog društva učinile životinje, te kako ne bi svatko u društvu postao zločinac zbog mogućnosti kaosa ("Životni ritam grada bio je poremećen, bio je otvoren put kaosu i krvoproliću: kad je nestalo prirodnoga zakona, sve se moglo očekivati")^[32]. Budeći u sebi životinju, Valentin Knez preuzima na sebe, ponovo poput božanstva, žrtvu, ali i poput kneza, odgovornost kako bi zaštitio društvo. Njegova titula u imenu daje mu to pravo. Jasno je kako je njegov nagon prema očuvanju ritma i pravilnosti nagon vlastitog ega za ostvarivanjem vlasti koja mu imenom pripada te potencije kastrirana muškarca, a koliko je taj nagon prema moći, kontroli, a posljedično i smrti, jak i prisutan, vidljivo je u sferama sablasnosti u koje on ulazi.

Sablasnost

Valentin Knez, prateći statistiku, stvara novu stvarnost – onu stvarnost u kojoj društvenost nije privid, nego jedina istina koju on poznaje, odnosno u stvarnost se ponovo njegov zrcali alter-ego. U toj prividnoj stvarnosti on nije osamljen ("njegov osjećaj društvenosti koji je i pored činjenice što on bijaše osamljen čovjek, bio neobično jak i uvijek budan")^[33] te statistika postaje fantazija o društvenosti koja potpuno preuzima njegovu svijest u obliku ostvarivanja smislenosti njegova života ("Vazda je Valentin Knez osjećao potrebu... da se bavi ljudima oko sebe... te da tako proživi što puniji život"^[34]). On se želi odužiti društvu, to osjeća kao potrebu i svoj smisao, što sugerira da je prava stvarnost obilježena manjkom, nedostatkom, čime podsvijest pronalazi način opstanka stvarajući novu, prividnu stvarnost u obliku obuzetosti statistikom, podacima kojima se želi vratiti u pravu stvarnost – do ljudi ("činilo mi se da to može najbolje učiniti statistikom jer ona (...) pruža tim ljudima neobično korisna znanja, podatke, pa im tako pomaže"^[35]).

Zaborav na vrijeme nastanka strasti za statistikom, pogotovo za zločinom, najavljuje i sam rasplet pripovijetke u kojemu on potpuno zaboravlja na pravu stvarnost u kojoj je zločin kažnjivo i nemoralno djelo, te ulazi u sferu sablasnoga doista postajući duhom samoga sebe, postajući i u prividnoj stvarnosti manjak - manjak sebe kao tereta svijesti, tj. višak ega kao njezina opstanka. Pokušavajući nadomjestiti taj manjak, rastom statističkih saznanja raste i njegov ego sve dok se i ono kontrolivo ne poremeti i iznevjeri svijest. Gubitkom ritma grada gubi se i ritam njega samoga te on postaje sebstvo čija svijest sada opstaje ispravicima ritma, kako bi sama sebi povratila (prividnu) ravnotežu. On se podsvjesno poistovjećuje s gradom Zagrebom, temeljeći to, ponovo, na tituli kneza koja je opetovno manjak pripadnosti. On nije Valentin Knez (od) Zagreba, nego samo Valentin Knez. Taj manjak on stoga osjeća kao potrebu oduživanja kako bi si priskrbio željeni značaj. Također, značajno je i to da se pripovijetka zove *Dobri duh Zagreba*, evocirajući da se ostvario željeni cilj pripadnosti, no samo u prividnoj stvarnosti. On je stoga duh na objema razinama – u stvarnosti duh predodređenog identiteta, u prividnoj stvarnosti duh ostvarenog identiteta.

Prikaz identiteta Valentina Kneza. (Zorica Jurčević)

Koliko je sablasnost preuzela lik, govori tekst koji ističe njegov nagon da obiđe i uđe u sva mjesta zločina ("Znao je točno svaku kuću

gdje se odigralo ubojstvo, svaku sobu gdje se netko ugušio plinom, svaku kupaonicu gdje je netko udavljen u kadi (...) On je obilazio sva ta mjesta i imao je posve točan pregled^[36], koji svijest sebi opravdava ljubavlju prema gradu, što je, naravno, samo privid prave stvarnosti koju je podsvijest maskirala kako bi se riješila tereta i označenosti "manjka". On smrt doživljava kao trgovačko pitanje^[37] u kojem vidi vlastiti prosperitet u vidu oduživanja društvu dajući im korisne podatke o tuđim smrtnima, čime društvo, ali i on, zadovoljava svoj nagon za smrću. Upravo je nagon važan detalj koji nagovješćuje stvaranje Valentina Kneza kao ubojice jer je njegov nagon obilježen manjkom koji se pokušava kompenzirati. Prema Freudu, nagon prema smrtonosnom nasilju okrećemo prema van, prema Drugome, a ne prema sebi jer tako izbjegavamo da nas rastrga, te tu pogubnu silu uprežemo u svrhe Erosa, u službu čovječanstva^[38]. Upravo takav nagon pokreće Kneza – nagon da dostigne smisao svojega imena te iz ljubavi nasilje usmjerava prema Drugome, onome izvan društva, kako bi očuvao društvo sigurnim.

Mazohizam, terorizam, narcizam

Navedeni teret imena ujedno je i kazna glavnom protagonistu te se upravo tog kažnjavanja želi osloboditi vraćajući doista dug. Mazohizam stoga "čuva društveni poredak jer nam godi osloboditi se kazne"^[39]. Tu slobodu svijest osjeća tek kada "detektiv" postaje počinitelj ("Valentin Knez osjećao je spokojstvo (...) čutio se jakim, možda i jačim no prije"^[40]). Prema Eagletonu, blaženstvo i klanje potiču iz istog izvora^[41], što je vidljivo u navedenoj rečenici u kojoj naracija lik otkriva kao ubojicu koji nakon zločina osjeća spokoj. U toj moći zrcali se ono što je izmaklo nadzoru – perversnost koja uživa u vlasti. U tom trenutku, u trenutku preobrazbe ili postanka počinitelja, on postaje uistinu vlastiti narcistički objekt žudnje – Valentin Knez. Time preuzima apsolutnu moć, obuzetu željom za dominacijom i odstranjivanjem protivnika, ne shvaćajući da se upravo u protivniku otkriva njegov identitet kao onaj koji je o protivniku ovisan. Točnije, u svom protivniku pronalazi smisao te kažnjavanjem protivnika zapravo nesvjesno kažnjava sebe u njemu, kao onoga koji je "izvan" društvene ravnoteže i poremećena ritma.

Bivajući sam sebi protivnikom, samo se paradoksalno oslobađa kazne u Drugome, koji je zapravo on sam, osjećajući se u kažnjavanju jačim nego prije. Odnosno, ego se nahranio Thanatosom, kao uvjetom vlastita života, i vlastita opstanka. Svijest pronalazi u zločinu vlastiti zakon temeljen na pravilima ("pravilnostima") čije se kršenje kažnjava smrću, postajući time teroristički čin koji udovoljava vlastitim prohtjevima. "Svrha terora je provođenje političkih vizija u djelo", kaže Eagleton^[42], što je jasno vidljivo u primjeru Valentina Kneza, čija je politička vizija sprečavanje zločina, što on i provodi – ne smatrajući svoj čin zločinom, nego samo činom pravde i ljubavi. Međutim, seksualizirajući osjećaj spokojsva nakon zločina samo kratko traje jer se trauma imena ne može izbjeći, čime on ispravnica ritma stvara put da se vječno istovremeno kažnjava i oslobađa od kazne.

Ponovo, njegov vlastiti zakon odraz je zakonitosti koja vlada u društvu – teror. Pojedince koji teroriziraju građane Zagreba kažnjava zakon ponovo utemeljen na teroru pojedinca. Međutim, svijest ne prepoznaje vlastiti zločin niti Drugoga kao žrtvu. Baš naprotiv, ona samu sebe pretvara u žrvu, žrtveno janje, a Drugoga u zločinca, sakralizirajući svoj čin donkihotskom borbom za izlječenje društva od zločina (riječ žrtva (*sacrifice*) doslovno znači "sakraliziranje, činjenje svetim"). Njegov mali i nevažni život ritualnim praćenjem statistike te posljedično njezinim ispravljanjem postaje poseban i moćan, što i sam tekst ističe. Iako ga naracija prezentira kao društvenog izopćenika – izokrenutu sliku vladara^[43] koji po imenu on treba biti, ego pronalazi način da izokrene izokrenutu sliku, odnosno stvori sliku kakva je trebala biti, no u sferama sablasnosti. Ego želi ravnotežu, ritam i pravilnost koja mu je pretpostavljena te se sav usmjerava na statistiku stvarajući kanal u kojemu prividno ostvaruje svoj apstraktni objekt. Budući da je bio manjak sebe, ego stvara višak koje sebstvo više ne prepoznaje kao svoje te on postaje deridin *plus d'un*, "ne više jedno, odnosno više od jednoga"^[44]. U njemu tako opstaje *ja*-manjak i *ja*-višak koji hrane jedan drugoga i stvaraju zaista poremećenost ritma u njemu samome. Time stvaraju zločinca (prevlast *ja*-viška) koji je i dalje motiviran humanošću (*ja*-manjak), gdje se jasno očituje Eagletonova rečenica da "žrtva promeće svoju slabost u moć"^[45].

On je istovremeno kriv i nedužan, svet i proklet, human i dehumaniziran i takva neritmičnost i nepravilnost uzrokuje stanje u kojem um sebe vidi samo kao dobročinitelja koji preuzima vlast nad gradom, ali i nad samim sobom, ne ostavljajući Drugome izbora: Drugome-gradu i Drugome-sebi. Valentina Kneza preuzima opsesija nastala iz potrebe ega da preuzme oblast vlastita imena i nadomjesti manjak, nagovješćavajući time dosizanje željenog objekta – moći i zadovoljstva. Otpočetak se ističu "važni detalji" kao obilježja kriminalističke proze koji otkrivaju njegov konačni identitet – opsesija zločinom otkriva ga kao zločinca. Time je otkrivena njegova neuravnoteženost, njegov višak sebe (a istovremeno i manjak sebe) te usmjerenost prema jednoj stvari – pravilnosti. Pravilnost je, međutim, samo ideja i privid, što neuravnoteženi um ne uspijeva prihvatiti jer time prihvaća ponovni poraz i gubitak kontrole, te egu ne preostaje drugo no ispravljati moguće nepravilnosti kako bi zadržao i zauzeo moć koja mu imenom pripada.

Zaključak

Svakako je zanimljivo sagledati Valentina Kneza iz perspektive psihoanalize jer naracija nigdje izričito ne govori o porijeklu njegove strasti prema statistici zločina. Međutim, sama naracija ipak daje tragove na temelju kojih se mogu izvući zaključci o djelovanju nesvjesnog i infantilnog u njegovu životu. Sagledan iz perspektive nesvjesnog, potisnutog tereta imena te neostvarenih društvenih, odnosno seksualnih odnosa, Valentin Knez nam se očitava kao figura manjka koji pokušava popuniti nesvjesnu prazninu prekomjernim zanimanjem za statistiku zločina. Statistika se javlja upravo kao simptom nezadovoljenih seksualnih nagona i neostvarene potencije koji se potom poremećuju u nagone

smrti. Time istraživanje postaje seksualizirajući akt budeći njegove seksualne nagone, a zločin ostvarivanje i zatim preuzimanje kontrole nad Drugim, što mu i jest predodređeno imenom. Tek tada se on osjeća živim jer su njegovi nagoni zadovoljeni te ubojstvo stoga postaje orgazmičko iskustvo, spoj seksualnih nagona i nagona smrti. Teret imena, obavijen zaboravom, u obliku se traume neprestano vraća u simptomima koji ukazuju da je on nedostatak samoga sebe, odnosno identiteta pridanim imenom Valentin Knez, te opsesija zločinima (ubojstvima) predstavlja kanal nadomješćivanja onoga što mu nedostaje. Međutim, budući da se to odvija u sferi sablasnoga, i on sam na kraju (p)ostaje sablast doživljavajući u ubojstvu ostvarenje nesvjesne fantazije o potenciji kao vidu očuvanja društva, ali i samoodržanja. Poput kakva božanstva koji kažnjava da ispravi nepravdu, Valentin Knez kažnjava da ispravi ne pravilnost te je tako, u svojim očima, on uistinu dobri duh Zagreba.

Literatura

1. Eagleton, Terry *Sveti teror*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2006.
2. Freud, Sigmund, *Uvod u psihoanalizu*. Matica srpska, Novi Sad 1973.
3. Gusdorf, Georges „Ja sam ja“. U: *Autor, pripovjedač, lik* (ur. Cvjetko Milanja). Svjetlost grada, Osijek 1999.
4. Jukić, Tatjana *Revolucija i melankolija: Granice pamćenja hrvatske književnosti* Naklada Ljevak, Zagreb 2011.
5. Jukić, Tatjana *Melankolija može da provali iz čovjeka kao lava: Politika afekta u Zastavama*. https://www.academia.edu/4645031/_I_melankolija_mo%C5%BEe_da_provali_iz_%C4%8Dovjeka_kao_lava_politika_afekta_u_Zastavama_Melancholia (3. 1. 2014.)
6. Juričić, Antonio *Kriminalistički žanr u hrvatskoj književnosti*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Zagreb 2010
7. Pavličić, Pavao *Dobri duh Zagreba*. http://www.gimnazija-osma-tbrezovackog-zg.skole.hr/skolski_dokumenti?dm_document_id=122&dm_dnl=1 (22. 4. 2015.)
8. Ricoeur, Paul „Osobni i narativni identiteti“. U: *Autor, pripovjedač, lik* (ur. Cvjetko Milanja). Svjetlost grada, Osijek 1999.
9. Solar, Milivoj *Vježbe tumačenja*. Matica hrvatska, Zagreb 1997.
10. <http://www.knjigaimena.com/?znacenje-imenam-Valentin> (22. 4. 2015.)

[1] Prema <http://www.knjigaimena.com/?znacenje-imenam-Valentin>

[2] Pavličić, Pavao *Dobri duh Zagreba*. http://www.gimnazija-osma-tbrezovackog-zg.skole.hr/skolski_dokumenti?dm_document_id=122&dm_dnl=1, str. 157.

[3] Isto, str. 153.

[4] Isto, str. 153.

[5] Freud, Sigmund *Uvod u psihoanalizu*. Matica srpska, Novi Sad 1973., str. 196.

[6] Ricoeur, Paul „Osobni i narativni identiteti“. U: *Autor, pripovjedač, lik* (ur. Cvjetko Milanja). Svjetlost grada, Osijek 1999, str. 34.

[7] Pavličić, Pavao (bilj. 2), str. 153.

[8] Isto, str. 153.

[9] Gusdorf, Georges „Ja sam ja“. U: (bilj. 6), str. 163.

[10] Jukić, Tatjana *Revolucija i melankolija: Granice pamćenja hrvatske književnosti* Naklada Ljevak, Zagreb 2011., str. 164.

[11] Pavličić, Pavao (bilj. 2), str. 157.

[12] Isto, str. 161.

[13] Isto, str. 153.

[14] Freud, Sigmund (bilj. 5), str. 274.

[15] Isto, str. 280.

[16] Pavličić, Pavao (bilj. 2), str. 155.

[17] Isto, str. 157.

[18] Isto, str. 158.

[19] Isto, str. 154.

[20] Isto, str. 159.

[21] Isto, str. 161.

[22] Isto, str. 160.

[23] Isto, str. 155.

[24] Isto, str. 154.

[25] Isto, str. 156.

[26] U drugom slučaju suučesnik je sin, što dodatno pojačava kastraciju muškarca. U rečenici „nekoj su čovjeka ubili žena i sin“, zanimljivo je da ne piše „majka i sin“, pojačavajući sliku žene kao objekta zadovoljstva.

[27] Freud, Sigmund (bilj. 5), str. 307.

[28] Solar, Milivoj *Vježbe tumačenja*. Matica hrvatska, Zagreb: 1997., str. 110.

[29] Pavličić, Pavao (bilj. 2), str. 161.

[30] Isto, str. 160.

[31] Eagleton, Terry *Sveti teror*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2006., str. 11.

- [32] Pavličić, Pavao (bilj. 2), str. 160.
- [33] Isto, str. 153.
- [34] Isto, str. 153.
- [35] Isto, str. 153.
- [36] Isto, str. 154.
- [37] Juričić, Antonio *Kriminalistički žanr u hrvatskoj književnosti*. Doktorska disertacija: Filozofski fakultet, Zagreb 2010., str. 55.
- [38] Eagleton, Terry (bilj. 31), str. 19.
- [39] Isto, str. 52.
- [40] Pavličić, Pavao (bilj. 2), str. 151.
- [41] Eagleton, Terry (bilj. 31), str. 10 – 11.
- [42] Eagleton, Terry (bilj. 31), str. 9.
- [43] Isto, str. 188.
- [44] Jukić, Tatjana *I melankolija može da provali iz čovjeka kao lava: Politika afekta u Zastavama*
https://www.academia.edu/4645031/_I_melankolija_mo%C5%BEE_da_provali_iz_%C4%8Dovjeka_kao_lava_politika_afekta_u_Zastavama_Melancholia_too_can_eru
str. 206.
- [45] Eagleton, Terry (bilj. 31), str. 130.